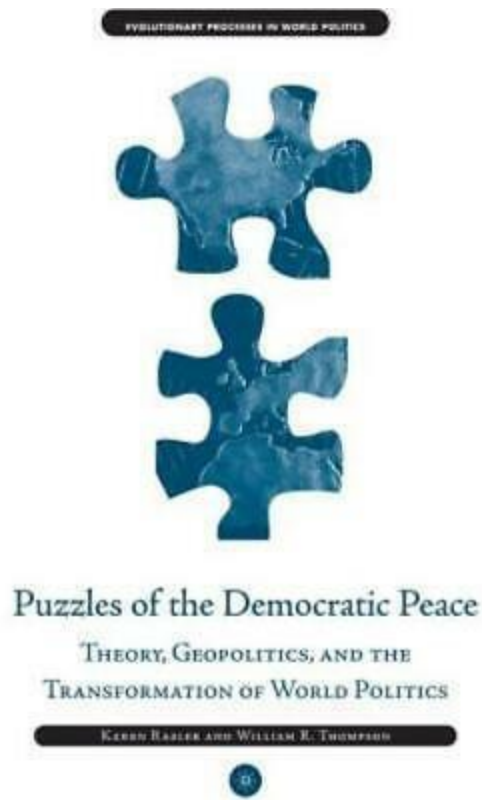

Vincente Nguyen - Các nước dân chủ không bao giờ đánh nhau?

Tìm hiểu mối quan hệ giữa dân chủ, hòa bình và chiến tranh.

01/3/2022

Bìa sách: Amazon.

“Học thuyết hòa bình dân chủ” (democratic peace theory) là một trong những học thuyết quan trọng và được đánh giá cao nhất trong hệ thống nghiên cứu quan hệ quốc tế đương đại.

Không hề quá lời nếu cho rằng thuyết hòa bình dân chủ là thứ gần nhất mà khoa học chính trị có thể tạo ra để tiệm cận với cái gọi là “luật” trong việc tìm hiểu nguyên tắc, định hướng và tương lai của chiến tranh trên thế giới.

Thuyết hòa bình dân chủ không phải là một học thuyết khó hiểu, tuy nhiên, nó có rất nhiều biến thể nhánh và quan điểm học thuật khác nhau. [1] Cái gốc quan trọng nhất của học thuyết này là việc khẳng định các nền dân chủ sẽ không tham gia vào các cuộc chiến tranh chống lại nhau.

Lý do quan trọng nhất là các thiết chế dân chủ – bao gồm bầu cử cạnh tranh, đa nguyên chính trị và tự do ngôn luận – đảm bảo rằng các lãnh đạo được bầu lên sẽ theo ý của đa số dân chúng. Và vì chiến tranh ảnh hưởng tiêu cực đến phần lớn người dân, những lãnh đạo nào khơi mào chiến tranh sẽ dễ dàng bị người dân phế bỏ quyền lực qua phiếu bầu.

Người dân Đài Loan bỏ phiếu trong cuộc bầu cử vào tháng 1/2020. Ảnh: How Hwee Young/ EPA-EFE/ Shutterstock.

Tuy nhiên, liệu dân chủ có giúp các quốc gia này hạn chế tham chiến chống lại những quốc gia “không dân chủ”, bao gồm cả những quốc gia dân chủ phi cấp tiến (non-liberal democracy) và hoàn toàn không dân chủ (non-democratic)?

Trong bối cảnh Nga xâm lược Ukraine, nhiều nhà quan sát đã cho rằng đây là một ví dụ khá kinh điển của thuyết hòa bình dân chủ khi mà Nga, một nhà nước đang dần đi đến con đường toàn trị, đã không thể chia sẻ hay trao đổi mong muốn chính trị của mình một cách bình thường với nền dân chủ Ukraine và các nền dân chủ châu Âu.

Liệu thuyết hòa bình dân chủ có thật sự là một học thuyết khả dụng?

Để cùng tìm hiểu, người viết xin giới thiệu đến bạn đọc quyển sách có tên gọi “[Puzzles of the Democratic Peace: Theory, Geopolitics and the Transformation of World Politics](#)” của Karen A. Rasler và William R. Thompson, hai giáo sư chính trị trường Đại học Indiana, Hoa Kỳ. [2]

Đây là quyển sách cô đọng với tương đối đầy đủ thông tin, cả ủng hộ lẫn thách thức thuyết hòa bình dân chủ, để chúng ta có thể có một cái nhìn toàn cảnh về vấn đề này.

Dân chủ và hòa bình: trứng và gà cái nào có trước?

Vấn đề đầu tiên mà quyển sách đặt ra là liệu chúng ta có tiếp cận sai về mối liên hệ nhân quả giữa các nền dân chủ và hòa bình hay không. Bởi một khả năng khác là việc duy trì nền hòa bình giữa các quốc gia mới chính là yếu tố tạo điều kiện cho quá trình phát triển và thực hành dân chủ.

Hai tác giả gọi đây là “peace ↔ democratic dyads” (tạm dịch là nhị nguyên hòa bình và dân chủ) trong các thảo luận chính trị liên quan, và sẽ rất dễ rơi vào vòng luẩn quẩn nguy hiểm nếu chúng ta không có nền tảng lịch sử và phương pháp luận vững chắc.

Các tác giả dẫn ra nhiều nghiên cứu định lượng lẫn định tính nhằm xác định sự thật của mối quan hệ nhị nguyên giữa hòa bình và dân chủ với các nhóm kết quả khó lòng xác định rõ khác.

Ví dụ, nhóm tác giả đồng tình với nhiều nghiên cứu rằng sự thắng thế của mô hình dân chủ trên toàn thế giới trước tiên là nhờ vào chiến tranh, mà cụ thể nhất là kết quả của hai cuộc thế chiến. Theo đó, liên minh của các nền dân chủ đánh bại liên minh của các chính thể chuyên chế và từ đó tạo nền tảng cho sự lan tỏa của mô hình dân chủ. Họ giả định, nếu liên minh dân chủ thất thủ, tầm ảnh hưởng của định chế dân chủ trên thế giới chắc chắn sẽ suy giảm trầm trọng.

Như vậy, xét theo bình diện lịch sử, chiến tranh thật ra lại tạo ra động lực cho làn sóng dân chủ.

Lính Mỹ cầm cờ tại Iwo Jima trong trận chiến với quân Nhật vào tháng 2/1945 trong Thế chiến II. Ảnh: AP Photo/ Joe Rosenthal.

Tương tự, nhóm tác giả cũng nhìn nhận rằng có nhiều nghiên cứu tìm ra được những biến/ tiêu chí khác có ảnh hưởng trực tiếp đến nhu cầu chiến tranh của các quốc gia, và hòa bình hay không không nhất thiết chỉ phụ thuộc vào biến “dân chủ”. Các tiêu chí này bao gồm: nguồn nội lực và tài nguyên trong nước (domestic resources), vị trí địa lý và áp lực lãnh thổ từ bên ngoài (external threats), cán cân quyền lực cũng như truyền thống tập trung quyền lực của một quốc gia (traditional power concentration), v.v.

Với những thông tin tổng hợp này, hai tác giả tự tìm kiếm mô hình riêng của mình để xác định tầm ảnh hưởng thực tế của dân chủ đối với hòa bình và đưa ra được một mô hình tương đối hoàn chỉnh. Theo đó, các thứ tự ưu tiên để xây dựng một nền hòa bình chung là:

Các mối nguy hại khu vực thấp (low external threat) =>

Lượng tài nguyên nội địa không cao (low domestic resource) =>

Lịch sử tập trung quyền lực chính trị nội địa không cao (low power concentration) =>

Dân chủ hóa thành công (democratisation) =>

Giảm trừ các hành vi gây hấn (less conflict behavior).

Hai nhà nghiên cứu từ đó khẳng định, thuyết hòa bình dân chủ về cơ bản là không sai. Quá trình dân chủ hóa có mối quan hệ đặc biệt quan trọng với xu hướng giảm thiểu các hành vi gây hấn, chiến tranh.

Tuy nhiên, họ cũng cho thấy là còn rất nhiều biến khác trước đó ảnh hưởng đặc biệt quan trọng đến khả năng dân chủ hình thành, bao gồm các áp lực an ninh từ bên ngoài hay tài nguyên nội địa (tài nguyên nội địa quá cao thường khó xây dựng chính quyền dân chủ).

Cách tiếp cận nhị nguyên vì vậy được cho là có vấn đề. Song rõ ràng có tồn tại sự kết nối hữu cơ giữa dân chủ và hòa bình.

Mô hình nhà nước trong bối cảnh xung đột?

Đi xa hơn những quan sát về mối liên hệ giữa dân chủ và hòa bình, hai tác giả còn tìm cách cân đo đong đếm xem liệu các mô hình chính thể khác nhau (giữa hai thái cực dân chủ và không dân chủ) có phản ứng gì khác biệt dưới áp lực xung đột hay không.

Tiếp cận với nội dung này bằng nghiên cứu định tính và nghiên cứu vụ việc thay vì định lượng, hai tác giả đưa ra những thảo luận hết sức có ý nghĩa để cân nhắc vai trò của thiết chế dân chủ và cách mà nó gây ảnh hưởng lên phương thức mà những nhà lãnh đạo đưa ra các quyết định liên quan đến chiến tranh.

Các thảo luận dẫn đến kết luận tương đối giống với phần mà chúng ta vừa phân tích ở trên, khi mà những vấn đề như áp lực quốc tế, định chế bộ máy nhà nước có hiệu quả không và công luận có những phản ứng như thế nào, v.v. đều có tác động ảnh hưởng.

Những biến này có thể rất khác nhau ngay giữa những nền dân chủ, bởi mỗi nền dân chủ tự thân nó cũng có đặc điểm lịch sử, định chế nhà nước hoàn toàn khác biệt. Yếu tố dân chủ vì vậy được xem là quá chung chung để tìm ra một kết quả đúng trong mối quan hệ nhị nguyên dân chủ – hòa bình.

Tuy nhiên, theo các tác giả, điều này cũng có thể giúp khẳng định vai trò của một nền dân chủ mạnh trong việc kiểm soát ngôn ngữ hiếu chiến và các chiến dịch tuyên truyền chiến tranh trong nội bộ các quốc gia.

Các thảo luận chất lượng, bao hàm cả định tính lẫn định lượng, giúp cho độc giả của quyển sách có một tầm nhìn bao quát hơn về thuyết hòa bình dân chủ.

Chúng ta hiểu rằng dân chủ và hòa bình chỉ là hai biến rất nhỏ trong rất nhiều những biến khác cần phải cân nhắc để có thể đưa ra nhận định phù hợp. Bản thân các nền dân chủ cũng không nhất thiết phải tương đồng với nhau về trình độ, định chế chính trị hay quan điểm dân tộc chủ nghĩa của các nhóm dân cư.

Cách tiếp cận của quyển sách cũng giúp chúng ta có những quan sát khoa học và kỹ lưỡng hơn về cuộc xâm lược mà Nga đang phát động trước Ukraine.

Ngày 24/2/2022, Nga tấn công xâm lược Ukraine. Ảnh: The Times.

Ví dụ, việc nền kinh tế Nga tiếp tục dựa dẫm vào tài nguyên và lịch sử tập quyền từ thời Sa Hoàng cho đến nay khiến Nga gặp nhiều trở ngại trong việc xây dựng một nền dân chủ lành mạnh.

Mặt khác, dù người dân Ukraine liên tục cố gắng xây dựng nền dân chủ đúng nghĩa, những rủi ro an ninh đến từ việc sống cạnh Nga luôn sản sinh ra những nhóm chuyên quyền, cực đoan (mà cụ thể các nhóm cực hữu dân tộc chủ nghĩa) để đối phó với mối lo kề cận.

Ngôi nhà bị cháy rụi sau khi mảnh vỡ máy bay rơi trúng ở Ukraine (Ảnh: Lực lượng khẩn cấp Ukraine).

Tuy không phải là một quyển sách dễ đọc, người viết cho rằng đây là một tài liệu khách quan và đầy đủ về thuyết hòa bình dân chủ và những vấn đề của nó.

[Tạp chí Luật Khoa](#)